

Dunai Tamás

Bűnvárosok képiírója

Frank Miller képregényei
Magyarországon

Frank Miller. Ismerősen cseng a név? Könnyen lehet. Pedig képregényírók és -rajzolókat esetében csak kevesekkel fordul elő, hogy ünnepezt popkulturális ikonokká váljanak. Frank Miller neve azonban már évek óta nem csak képregényes berkekben, hanem a mozirajongók számára is ismert. A *Sin City* és a 300 megelevenedő képei révén olyanok is ízelítőt kaphattak Miller markáns látás- és tabudöntőgető írásmódjából, akik korábban kerülték a képregényekkel való közelebbi kapcsolatot.

Frank Miller honi népszerűségének jó mércéje lehet, hogy életművének egy jelentős szelete olvasható magyarul is. Már a kilencvenes években kaptunk néhány csemegét az alkotó szuperhős-képregényeiből, a *Sin City* film 2005-ös bemutatója óta viszont több hazai kiadó is fantáziát lát képregényei megjelenésében, így évről-évre újabb és újabb, ma már kultusz státuszban örvendő, érett munkája kerül a hazai közönség elé. Miller hosszú évekig volt a nagy amerikai képregénykiadók bértollnoka, ám egyedi hangvételű, erőteljes történetei révén egyre nagyobb szabadságot kapott tőlük, és a kísérletezés során rátalált a saját világára, így a bérmunkák mellett számos önálló, szerzői képregényt is készített. Magyarul szinte valamennyi korszakából hozzáférhető néhány műve, lássuk, hol helyezkednek el ezek az alkotói életpályán.

Szuperhősök krónikása

Miller pályafutása a hetvenes évek második felében indult. 1978-ban jelent meg az első általa rajzolt képregény, amely után hamar felfedezte magának a két nagy amerikai kiadó, a DC és a Marvel Comics, és kisebb munkákat bíztak rá. Még abban az évben a Marvelhez szerződött, ahol már 1979-ben Pókember-füzeteken dolgozhatott. Ezekben a képregényekben rajzolt először Fenegyereket, és a karakter annyira a szívéhez nőtt, hogy saját kérésére 1980-tól a vak szuperhős rajzolója lett. Fialatos lendülettel vetette bele magát a New York-i Hell's Kitchen világtalan védelmezőjének rajzolásába. Karrierje innentől kezdve töretlenül ívelt fölfelé, és 1981-től már ő írta a sorozatot.

A magyar olvasók is bepillantást nyerhettek ebbe a történetfonalba egy kilencvenes évekbeli szuperhős-füzet, a *Marvel Extra* oldalain¹. A lap ugyanis öt számot közölt le Miller korai Fenegyerek-történeteiből, köztük az eredeti kiadás 168. számát, amely Miller első íróként (is) jegyzett képregénye, és amelyben megszületett Elektra karaktere. Persze vitathatatlan, hogy ezek még se nem többek, se nem kevesebbek, mint a zsáner keretein belül született színvonalas munkák, ám számos, Millerre jellemző szerzői jegyet felfedezhetünk bennük. Rajztechnikailag megelőlegezi a későbbi képregényeit: a filmszerű, változatos beállítások, a sötét tónus, a sziluettek gyakori alkalmazása, a gazdag árnyékolástól plasztikussá váló testek és arcok mind-mind jellemzőek lesznek ezután munkáira is. A *Sin City*-nél csúcsra járatott fényárnyék-játék már itt tetten érhető egyes képkockákon. Miller vonzódása a távol-keleti kultúrához szintén már ekkor megmutatkozik: Elektra, az első általa megálmodott karakter ugyanis egy nindzsaképzésben részesült női bérgyilkos. Ezekben a sztorikon már együtt dolgozott Klaus Janson kihúzóval, akivel később közösen jegyezte például a *Batman: The Dark Knight Returns* című minisorozatot is.

Ebben az időben többször működött együtt Chris Claremont íróval, aki hosszú időn keresztül volt az *X-men* krónikása. Több közös munkájuk jelent meg magyarul is. Először egy jelentéktelen történet 1995-ben, a *Csodálatos Pókember* lapjain². A

Pókember és a Fantasztikus Négyes 1981-es *Karma* című közös kalandja még véletlenül sem egy képregénytörténeti mérföldkő, de Miller stílusának egyedisége itt is szembeszökő, és könnyen lehetséges, hogy eleve azért esett a rajzolóra a választás, mert a szuperhősöknek távol-keleti ellenséggel kellett szembeszállniuk.

Claremont és Miller következő közös munkáját viszont a klasszikusok között tartják számon, így ez az első Miller valóban kultikusává vált műveinek a sorában. Az eredetileg 1982-ben megjelent négyrészes Rozsomák-történet, az *Adósság és becsület* tavaly látott napvilágot Magyarországon a Fumax Képregények sorozatban³. Rozsomák volt az első X-men tag, aki önálló szériát kapott, és Claremont volt az, aki az 1974 óta létező egysíkú, skiccszerű karaktert élettel töltötte meg. Claremont sokat finomított Rozsomák jellemén, és a nyugati világban szokatlan, a *Busidó*-ban gyökerező értékrenddel ruházta fel. Mivel a történet Japánban játszódik, magától értetődött, hogy a manga (japán képregény) grafikai stílusa és történetmesélési technikája iránt érdeklődő Millert kérték fel rajzolóknak. Miller a képregény filmszerűségét tovább növelte a mangától elerőlt megoldásokkal. Különös hangsúlyt fektetett a dinamikus mozgások, nem utolsósorban a harci jelenetek ábrázolására. Ezek egy részét oldalakon keresztül nem kíséri szöveg, így a harc szinte aprólékosan megkomponált táncává válik. A letisztult, egyszerű, olykor stilizált rajzstílus és az egyre kifinomultabb milleri fényárnyék-játék sokat tett hozzá a már-már kabuki-dramákat idéző történethez.

Érett korszaka

Nem sokkal ezután Miller felállt a Fenegyerek írói székéből, hogy megvalósítsa első saját sorozatát, a *Ronint*. A DC-nél 1983–84-ben megjelent hatrészes miniszérián mind grafikailag, mind elbeszélés módját tekintve erősen érződik a manga hatása. Később ismét visszatér a Fenegyerekhez, de ezúttal már mindössze íróként. David Mazzucchelli rajzolóval közösen készítette 1985–86-ban a Fenegyerek mítoszát újrafogalmazó *Daredevil: Born Again* című történetet. De nem csak ezzel a kritikailag elismert képregénnyel robbantott 1986-ban. Ekkor jelent meg ugyanis a DC-nél a *The Dark Knight Returns* című Batman-sztorija is, amit máig a legmeghatározóbb Denevérember-történetek közt tartanak számon. Ebben a rajzolóként is jegyzett képregényben az idősödő Batman tíz év kihagyás után újra felölti jelmezét, hogy aztán a korábbiaknál drasztikusabb eszközökhöz folyamodva vegye fel a harcot a Gotham utcáit elözönlő mocsokkal. Ezt a mítoszromboló sztorit nem sokkal követte a *Batman: Az első év*, amelyen ismét David Mazzucchellivel dolgozott együtt.

¹ *Marvel Extra* 11–12, Semic Interprint, 1994. Az ezekben megjelent eredeti képregények: *Daredevil* 159, 160, 161, 164 és 168, Marvel Comics, 1980–1981. Az első négy szám írója Roger McKenzie.

² Chris Claremont – Frank Miller: *Karma, A Csodálatos Pókember* 71–73, Semic Interprint, 1995. Eredetileg: *Marvel Team-Up* 100, Marvel Comics, 1981.

³ Chris Claremont – Frank Miller: *Rozsomák: Adósság és becsület*, Goodinvest, 2007. Eredetileg: *Wolverine* 1–4, Marvel Comics, 1982.

Miller mítoszgyilkos, illetve mítoszteremtő sztoripárosából az utóbbi magyarul is hozzáférhető⁴.

Az első év lényegében Batman eredettörténetének egy addig el nem mesélt fejezete: Bruce Wayne Batmanné válásának krónikája. Egy, a Batman-legendán tátongó lyukat foltoz be Miller, amelyből megtudhatjuk, hogy miként kezdte bűnüldözői pályafutását, és hogy hogyan jött létre különös szövetsége a kezdő Gordon nyomozóval. És miért születik meg Batman? Mert Gotham City korábban még sohasem volt annyira bűnös város, mint Miller interpretációjában: a rendőség korrump, nem végzi a dolgát, és emiatt van szükség az önbíráskodó igazságszótóra. Nem csak ebben előlegezi meg *Az első év a Sin Cityt*, Miller a Macskanő karakteréből is szado-mazo cuccokba bújó dominát csinál. A kissé nyers történethez remekül passzol Mazzucchelli némiképp leegyszerűsített, szándékosan avittas, stílusos retrógrafikája: a klasszikus Batman-sztorik hangulatával (és képi világgal) hinti meg ezt a modern eredettörténetet.

Ez a két képregény később a Frank Miller Batman-miniverzumának alapja lett. Ugyanis Miller Batman-sztorijai⁵ logikailag nem illeszkednek tökéletesen a standard Batman-történetfolyamba, ám saját Denevérember-képregényei közt nincs különösebb összefüggésbeli ellentmondás.

A Sin City

1990-ben indult Miller együttműködése az akkor még viszonylag jelentéktelen Dark Horse kiadóval (DH), ahol ettől kezdve több saját ötletén alapuló képregényét is publikálta. A legjelentősebb ezek közül vitathatatlanul a *Sin City*, amelynek nyolcoldalas nyitóepizódja 1991-ben jelent meg a *Dark Horse Presents* sorozatban. Az első, 13 részletben kiadott történet eredetileg *Sin City* néven futott, és csak a későbbi gyűjteményes kötetben kapta *A nehéz búcsú* címet. Ez nyitotta az évtized végéig folytatódó történetek sorát, amelyből az első három (*A nehéz búcsú*, *Ölni tudnál érte*, *A nagy mézszárlás*) magyarul is kijött a Fumax Képregények között.⁶ Miller több rövidebb, alig pár oldalas *Sin City*-novellát is publikált. Ezek mind megjelentek itthon a Míves Céh Kiadó időközben megszűnt *Fekete-Fehér Képregényantológiájában*⁷ – a legelső itthon kiadott sztori is itt kapott helyet még 2005 tavaszán.

Mint láthattuk, a *Sin City* sem tartalmi szempontból, sem rajztechnikai megoldásait tekintve nem volt minden előzmény nélkül. Miller vonzódása a sötét hősközhöz (Fenegyerek, Batman), valamint a bűnös városokhoz (New York Hell's Kitchen negyede, Gotham City) egyenesen vezetett a *Sin City*hez. Városi legendák keringenek arról, hogy a *Sin City* ötlete már gyermekkorában megfogant Miller agyában, aminek fényében nem meglepő, hogy miért éppen ezeken a szuperhőscímeken dolgozott korábban. Míg Távol-Kelet-mániája ezúttal kevésbé érződik a tartalmon (bár a *Sin City*-ben is kapunk egy női nindzsát, a „halálós kis Mihót”), a fekete-fehér képi világ, valamint a gyűjteményes kiadások terjedelme és formátuma egyaránt a mangához (a tankoubon formához) köti.

A bűnös város a (film) noir és az olcsó krimiponyvák ötvözetete. Lecsúszott alfahímek (érzelgős bolond az összes, akik egytől egyig a vesztükbe rohannak), femme fatale-ok, korrump zsaruk, hidegvérű prostik – így néz ki Miller saját bejáratú fantáziavilága. Az agresszív és cinikus hősök, a túlpörgetett erőszak és a romantikus túlzások mind fontos alkotóelemei annak a – magát legföljebb csak látszólag komolyan vevő – zseniális műfajparódiának, melyet a mester kikotyvasztott. Mert ez bizony az! Ugyanis bármennyire brutális Miller füledt és sötét világa, az erőszak itt csak díszlet. Nem a leplezetlen kegyetlenség, hanem a nagyfokú cinizmus és az olykor ironikus, máskor morbid, de mindig éjfekete humor emeli magasra a művet. A tartalmi oldal – tehát a zűrös ügyekbe keveredő kökemény és kiégett férfiak vergődése – mellett Miller a megvalósításban is a noirra hajaz, hiszen mind a belső monológok, mind a fényárnyék-játék fontos szerepet töltenek be a dramaturgiában. És elértünk a *Sin City* legnagyobb érdeméhez: a stílusos és hangulatos látványvilághoz. Az eredeti jelzőt azonban jobb, ha elfelejtjük, hiszen a *Sin City*-nek nem csak filmen, hanem a képregény médiumában is számos előképe akad, gondoljunk csak az argentin Carlos Sampayo (szöveg) és José Muñoz (rajz) páros *Alack Sinner*-sorozatára, amiből a magyar olvasók is ízelítőt kaphattak a *Papírmózi Képregényantológia* első kötetében. Más kérdés, hogy Miller stílusa jóval stilizáltabb az öt megihlető alkotóknál. A fényárny-játékban odáig jut, hogy az első kötet kivételével, ahol még kapunk néhány hagyományos, vonalas rajzot is, egy idő után szinte már csak a fekete és a fehér kontrasztjával dolgozik, és mindössze az árnyékolással ábrázolja alakjait, akiknek számos esetben csak a sziluettjeit láthatjuk.

Nem véletlenül válhatott a *Sin City*-ből kultképregény (még-hozzá a mocskosul szórakoztató fajtából): Miller az agyonkoptott műfaji kliséket sziporkázó ötletkavalkáddal és egy olyan erőteljes látványvilággal vegyíti, amelyek révén a *Sin City*-széria vitathatatlanul rászolgált a „legmarkásabb neonoir-világ” titulusra.

⁴ Frank Miller – David Mazzucchelli: *Batman: Az első év*, Adoc-Semic Kiadó, 2005. Eredetileg: *Batman* 404–407, DC Comics, 1987.

⁵ Míg Fenegyereket 1993-ban írt utoljára, a Denevéremberhez máig hú maradt. Későbbi írásai például: *The Dark Knight Strikes Again* című mini- és az *All-Star Batman and Robin the Boy Wonder* című sorozat.

⁶ Frank Miller: *A nehéz búcsú*, Goodinvest, 2005. Eredetileg: *Dark Horse Presents* 51–63, *Dark Horse Presents Fifth Anniversary Special*, Dark Horse Comics, 1991–1992.

Miller, Frank: *Ölni tudnál érte*, Goodinvest, 2006. Eredetileg: *A Dame to Kill For* 1–6, Dark Horse Comics, 1993–1994.

Miller, Frank: *A nagy mézszárlás*, Goodinvest, 2007. Eredetileg: *The Big Fat Kill* 1–5, Dark Horse Comics, 1994.

⁷ A *Fekete-Fehér Képregényantológia* 1–6. számában megjelent *Sin City*-történetek: *Ahogy a kedves vevő parancsolja*, *A piros ruhás nő*, *Hústorony és Csöpi*, *A Kékszemű*, *Mint minden szombat este*, *Rossz kanyar*, *Rossz irány*, *És a hármas számú ajtó mögött...*, *Apuci kicsi lánya*.

Előre a milleri úton

Miller a DH-nál megjelentetett szerzői művei mellett továbbra is vállalt bérmunkákat ebben az időben. Ezek közül egyet (sajnos) itthon is olvashattunk: a *Spawn* 11. számát Miller íróként jegyezte.⁸ *Spawn* (az *Invadék*) az önálló kiadót (Image Comics) alapító sztárrajzoló, Todd McFarlane saját szuperhőroza. McFarlane úgy próbált meg olvasókat megnyerni az újonnan induló lapjának, hogy néhány hónapnyi felvezetés után neves sztárszerzőket kért fel egy-egy sztori megírására: Alan Moore, Neil Gaiman és Dave Sim mellett Frank Millerre esett a választás. Miller az 1993-ban megjelent *Az otthon* című harmatgyenge cyberpunk-utánérzést szerzte. A cselekmény mindössze két rivális utcai banda háborúja *Spawn* sikátorában, amit a hős az otthonának nevez. Bár Miller alkotói jegyei felfedezhetők benne (erőszakos, cinikus és az utca mocskát mutatja meg), mégis tipikus példája annak, hogy senki sem dolgozik egyetlen színvonalon, és még Miller neve sem jelent garanciát a minőségre.

A DH-nál azonban továbbra is kreatív szabadságot élvezett: a *Dark Horse Presents*-ben kaptak helyet például a *Sin City* rajzstílusában készült nyolcoldalas *Lance Blastoff* című hímsovinisza abszurd-sziporkái is, amelyekben nagy szerepet kapott a milleri fekete humor. A *Papírmózi* szerkesztői kegyesek voltak hozzánk, így két – az 1990-es évek közepén született – sztori magyarul is hozzáférhető.

Az 1990-es években Millernek volt egy másik nagy durranása is a *Sin City* mellett: a *300*, amit a Képes Kiadó 2007-ben – a képregényből készült film körüli médiavisszhangot kihasználva – itthon is megjelentetett reprezentatív, keményborítós albumformában.⁹ A thermopülai csatát Leonidász spártai király szemszögéből bemutató modern hőseposz mitikus magasságokba emeli a spártai harcosokat, miközben (szinte) minden történelmi hűségnek híján van. E csata régi vesszőparipája Millernek, hiszen már a harmadik *Sin City*-kötet, *A nagy mézszárlás* ötödik fejezetében is hivatkozott rá. A *Sin City* keményöklű, lezüllött macsó (és rámenős hősnői) után a *300*-ban valódi harcosok pózolnak az alkotó paneljain, de a lényeg nem változott: az agresszív és a megszállottság képezi itt is a történet esszenciáját. Isten hozott a Frank Miller-univerzumban! Miller, akárcsak korábbi művei esetében, egyedi beállítások garmadájjával nyugózi le olvasóját, ám mindez mit sem érne Lynn Varley – az alkotó felesége – színezése nélkül: talán ez az egyetlen Miller képregényei közül, amelyben a színek épp olyan hangsúlyos elemei a látványnak, mint a rajzok.

A *300* és a *Sin City*-szériát lezáró *Hell and back* óta Miller elsősorban Batman figuráján dolgozik, és többnyire rövid szerzői munkákat készít (ilyen a *Fekete-Fehér* hatodik kötetében megjelent a *Kegyelem* című nyúlfarknyi képregénye is). A képre-

⁸ *Spawn* 5, Semic Interprint, 1997. Eredetileg: *Spawn* 11, Image Comics, 1993.

⁹ Frank Miller – Lynn Varley: *300*, Képes Kiadó, 2007. Eredeti megjelenés: *300* 1–5, Dark Horse Comics, 1998.

gény mellett azonban egy másik médiumban is sikereket ért el: tussal írt erőszakorgái (*Sin City*, *300*) már a mozivásznakon is hódítanak. A *Sin City* társrendezése után Will Eisner klasszikus képregényhősebből (*The Spirit*) forgat filmet, és nemsokára a bűnös város is ismét visszatér a vásznakra. Ha rendezőként is olyan egyedi látványvilágú alkotások kerülnek ki a keze alól, mint képregényesként, felejthetetlen élményben lesz részünk, valahányszor jegyet váltunk egy Miller-opusra.

